

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

У статті розглядаються основні положення зовнішньої торгівлі та можливості її регулювання. Зовнішня торгівля є складним механізмом, який спричиняє значний вплив на економічний розвиток країни. Тому для кожної держави важливим є визначення оптимальних пріоритетів зовнішньоторговельної політики.

В статье рассматриваются основные положения внешней торговли и возможности ее регуляции. Внешняя торговля является сложным механизмом, который вызывает значительное влияние на экономическое развитие страны. Поэтому для каждого государства важным является определение оптимальных приоритетов внешнеторговой политики.

The substantive provisions of foreign trade and possibility of its adjusting are examined in the article. Foreign trade is a difficult mechanism which causes considerable influence on economic development of a country. Therefore for every state important is determination of optimum priorities of foreign trade policy.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зовнішньоторговельні операції, сальдо зовнішньоторговельного балансу, інтеграція, зовнішньоторговельна політика.

Зовнішньоторговельні відносини на сучасному етапі займають провідне місце у світогосподарських зв'язках загалом та економіці окремої країни зокрема. Найбільш динамічним в останні десятиріччя є обмін країн у галузі науки і техніки, зростання обсягів торгівлі послугами – як традиційними (страхування, транспорт, туризм тощо), так і новими (інформаційні, консультаційні послуги, довгострокова оренда обладнання тощо), які формують сферу "невидимої" торгівлі. Що потребує оновлення торговельно-політичного інструментарію, оскільки ефективність регулювання митних засобів зменшується, уступаючи місце системі нетарифних бар'єрів.

Завдяки міжнародній торгівлі у країн є можливість підвищити продуктивність своїх ресурсів, розвивати та поглиблювати спеціалізацію, збільшуючи таким чином обсяг виробництва. Для цього кожна з країн визначає основні пріоритети зовнішньоторговельної політики, які дозволять їй максимізувати позитивні ефекти від здійснення торговельних операцій та мінімізувати загрози і втрати.

У системі зовнішньоторговельних відносин багатьох держав світу, в тому числі й України, суттєву роль відіграє політика влади щодо напрямів співпраці держави з тими чи іншими інтеграційними угрупованнями. Причому ця тенденція значно посилилась останніми десятиріччями. Розвиненість зовнішньоторговельних відносин є невід'ємною умовою функціонування ринкової економіки.

Інтеграційні процеси спричиняють значний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі держав, тому при розгляді основних аспектів формування зовнішньоторговельної політики актуальним є врахування цього.

У розвитку України також важливим напрямом є її ефективна інтеграція до світового економічного простору. Адже від успіху зовнішньоекономічної діяльності, від ефективності регулювання зовнішньоторговельних операцій України залежить її подальший економічний і соціальний розвиток як підсистеми світової економіки, що і визначає актуальність теми дослідження.

Предметом дослідження статті є розвиток зовнішньоторговельних відносин, що

виникають між державами, а також міжнародними організаціями у процесі формування та реалізації зовнішньоторговельної політики.

Питання зовнішньоторговельних операцій та зовнішньоторговельної політики розглядалися у доробках багатьох дослідників. Зокрема, А.Рум'янцева, Н.Рум'янцевої, А.Гальчинського, В.Гейця, Є.Корнієнко, Н.Шаповаленко та інших. Однак з розвитком світового господарства виникають нові можливості та загрози в здійсненні зовнішньоторговельних операцій, тому це питання потребує постійного дослідження та пошуку ефективних методів регулювання.

Завданням статті є визначення основних аспектів зовнішньоторговельної діяльності України та положень її зовнішньоторговельної політики, а також динаміки, місця і ролі в економічному розвитку держави.

Не останню роль у формуванні зовнішньоторговельної політики має відігравати вивчення зарубіжного досвіду, що вбереже від хибних кроків у процесі оптимізації даної політики.

Міжнародна торгівля – це складний механізм взаємин, що виникають у процесі купівлі-продажу товарів на світовому ринку. Є різні причини прагнення фірм до зовнішньоекономічної діяльності. Деяким з них необхідно закупити сировину, яка відсутня на вітчизняному ринку для виробництва товарів. У інших – виникає потреба у реалізації товарів і це можна здійснити за кордоном на вигідніших умовах, ніж на території своєї держави. Таким чином виявляється потреба в імпорті та експорті. Користуючись цією необхідністю, деякі фірми займаються посередницькою діяльністю на зовнішньому ринку.

В основу систематизації форм міжнародної торгівлі за критерієм специфіки регулювання покладено наявність відповідних міждержавних і багатосторонніх угод, які визначають тип торговельного режиму даної країни з кожною окремою країною-партнером. За цим критерієм виділяється звичайна торгівля, торгівля за режимом найбільшого сприйняття, периферійна, прикордонна та дискримінаційна торгівля. Форми міжнародної торгівлі за специфікою регулювання є віддзеркаленням державно-політичного підходу уряду певної країни до торговельно-економічних відносин з іншими країнами.

Світова торгівля протягом 2010 року постійно зростала порівняно з 2009 роком, в якому відбулося суттєве скорочення її обсягів. За підсумками перших трьох кварталів 2010 року було зафіксовано зростання вартісних обсягів світової торгівлі товарами приблизно на 24% у порівнянні з аналогічним періодом 2009 року. Світовий експорт товарів збільшився приблизно на 3 % у третьому кварталі 2010 року в порівнянні з другим кварталом. Незважаючи на цю позитивну тенденцію, вартісний обсяг світової торгівлі залишається нижчим його пікового рівня, зафіксованого до початку фінансової кризи [9].

У зовнішній торгівлі України за 2010 рік та I півріччя 2011 року простежувалась тенденція зростання обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами. Зокрема, за 2010 р. експорт становив 63067,1 млн. дол. США, імпорт – 66180,2 млн. дол. Порівняно з 2009 р. експорт збільшився на 27,9%, а імпорт – на 30,8% [8].

Обсяг експорту товарів та послуг України за I півріччя 2011 р. становив 39397,9 млн. дол. США, імпорту – 41199 млн. дол. Експорт збільшився порівняно з

І півріччям 2010 р. на 38,5%, імпорт – на 48,1% [6].

Сальдо зовнішньоторговельного балансу за 2010 рік було негативним і становило 3113,1 млн.дол. (за 2009 р. також негативне – 1312,6 млн. дол.). Негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу за I півріччя 2011 року становило 1801,1 млн.дол. (за I півріччя 2010 р. позитивне сальдо – 633,7 млн.дол.) [8].

Розглянувши сальдо зовнішньоторговельного балансу України за 2010 рік та I півріччя 2011 року, прослідковуємо тенденцію наявного від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі товарами та додатного сальдо зовнішньої торгівлі послугами. Однак обсяг зовнішньої торгівлі послугами незначний, тому не спричиняє вагомого впливу на формування сальдо зовнішньоторговельного балансу.

На формування від'ємного сальдо за 2010 рік вплинули окремі групи товарів: енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки (–15941,3 млн.дол.), наземні транспортні засоби, крім залізничних (–2780 млн.дол.) та полімерні матеріали, пластмаси (–2355,1 млн.дол.) [2, с.55].

Щодо географічної направленості зовнішньої торгівлі товарами, то за 2010 рік до країн СНД було експортовано 36,4% усіх товарів, до країн ЄС – 25,4% (у 2009р. – відповідно 33,9% та 23,9%), за I півріччя 2011 року до країн СНД було експортовано 36,9% усіх товарів, до країн ЄС – 28,8% (у I півріччі 2010р. – відповідно 35% та 24,8%) [8].

Найбільші експортні поставки здійснювались до Російської Федерації (залізничні або трамвайні локомотиви, шляхове обладнання, механічні машини, чорні метали, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки), Туреччини (чорні метали, насіння і плоди олійних рослин, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, добрива, жири та олії тваринного або рослинного походження), Італії, Білорусі, Польщі, Німеччини та Індії [2, с.44].

Основними партнерами в експорті послуг були Російська Федерація, Швейцарія, США, Великобританія, Кіпр, Німеччина та Бельгія.

Обсяг імпорту із країн СНД за 2010 рік склав 44% усіх товарів, із країн ЄС – 31,4% (у 2009 р. – відповідно 43,3% та 33,9%). За I півріччя 2011 року з країн СНД імпортовано 47,6% усіх товарів, із країн ЄС – 29,5% (у I півріччі 2010 р. – відповідно 44,2% та 31,3%) [8].

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі імпорту мали Російська Федерація (енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, чорні метали) [3, с.30], Китай (механічні та електричні машини, взуття, полімерні матеріали, пластмаси, одяг текстильний та трикотажний) [3, с.122], Німеччина (механічні та електричні машини, наземні транспортні засоби, крім залізничних, фармацевтична продукція, полімерні матеріали, пластмаси) [3, с.72], Польща, Білорусь, США та Італія.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі імпорту послуг мали: Кіпр, Російська Федерація, Великобританія, Німеччина, США, Швейцарія та Австрія [2, с.113].

Основа товарної структури зовнішньої торгівлі України становили мінеральні продукти, недорогоцінні метали та вироби з них, механічні та електричні машини, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, засоби наземного

транспорту, літальні апарати та плавучі засоби, продукти рослинного походження.

У структурі зовнішньої торгівлі послугами, як і раніше, переважають транспортні послуги, різні ділові, професійні та технічні, фінансові, подорожі, послуги з ремонту та державні послуги, які не віднесені до інших категорій [2, с.138].

Для регулювання міжнародної торгівлі можуть застосовуватися митно-тарифні та нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі.

Найвпливовішим видом торговельних обмежень є мито. Залежно від різних класифікаційних ознак виділяють декілька його видів. Воно може встановлюватися на вартість (адвалерне) та на кількість (специфічне) товару. Комбіноване мито передбачає одночасне встановлення як адвалерного, так і специфічного мита.

Більшість країн застосовують імпорнтне мито, а експортне в основному застосовується країнами, що розвиваються, стосовно експорту традиційних товарів (наприклад, експорт кави з Бразилії або какао з Гани), щоб отримати кращі ціни та збільшити виручку. З іншого боку, імпорнтне мито накладається з метою захисту окремих галузей економіки.

Таким чином, за допомогою мита проводиться перерозподіл доходів від споживачів, які змушені платити більше, до виробників цього товару в країні, які можуть отримати більш високу ціну за свій товар, також підвищуючи дохідність того фактора, який вважається відносно рідкісним у країні і застосовується для виробництва імпорнтозаміщуючої продукції, і знижуючи дохідність того фактора, який в країні є у великій кількості і використовується для виробництва експортних товарів. Однак такі тенденції призводять до зниження загальної ефективності економіки [1, с.145].

Дуже часто країна не встановлює мита на імпорнт сировинних матеріалів або комплектуючих, необхідних для створення кінцевої продукції на території цієї країни. Основною причиною цього є спроба заохотити місцеве виробництво та створити робочі місця в країні. Наприклад, країна може імпортувати вовну без стягнення мита, але встановити імпорнтне мито на ввезення з-за кордону вовняних тканин та одягу з метою стимулювання національного виробництва тканин та одягу, збільшення кількості робочих місць.

Незважаючи на те, що історично мито є найбільш впливовим методом торговельних обмежень, існує велика кількість інших видів торговельних обмежень, таких як імпорнтні квоти, адміністративні заходи та антидемпінгове регулювання. Найбільш важливим видом нетарифних обмежень є квота – пряме кількісне обмеження на обсяг товару, який може бути експортованим або імпортованим. Також використовують добровільні обмеження експорту, технічні, адміністративні та інші види регулювання. Такі торговельні обмеження виникли в результаті поширення діяльності торговельних картелів, розширення демпінгу та субсидіювання експорту. Останнім часом такі нетарифні обмеження стають дедалі все впливовішими в обмеженні торговельних потоків.

Потоки міжнародної торгівлі також обмежуються численними технічними, санітарними, адміністративними та іншими правилами і нормами. Вони можуть включати вимоги щодо безпеки, наприклад, для автомобілів та електричного обладнання, санітарно-гігієнічні норми щодо продуктів харчування та особистого

користування, вимоги щодо маркування та пакування, які повинні містити інформацію про країну походження та вміст товару. Іншим торговельним обмеженням є законодавча вимога в багатьох країнах до власних урядів купувати лише товари вітчизняного виробництва.

Роль зовнішньоекономічного комплексу в економіці країни постійно зростає. Ріст обсягів зовнішньої торгівлі, і насамперед експорту, є одним з найважливіших факторів затримки падіння ВВП.

Сучасна система міжнародних відносин характеризується високим рівнем взаємозалежності, що призводить до зменшення абсолютної ваги і трансформації ролі державного суверенітету. Відповідні зміни стають найбільш очевидними на прикладі участі держав в інтеграційних утвореннях [9].

Отже, якщо розглядати світову торгівлю в плані тенденцій її розвитку, то тут існує, з одного боку, явне посилення міжнародної інтеграції, поступове стирання границь і створення різних міждержавних торговельних блоків, з іншого боку – поглиблення міжнародного поділу праці, градація країн на промислово розвинені і відсталі. В історичному плані не можна не відзначити ріст впливу азіатських країн на процеси світової торгівлі, цілком ймовірно, в новому тисячоріччі цей регіон займе провідні ролі у світовому процесі виробництва і реалізації товарів.

Але якщо роль України у світовій торгівлі невелика, то для самої України значення зовнішньоекономічної сфери досить істотне. Зовнішня торгівля залишається важливим джерелом надходження інвестиційних товарів, а також відіграє велику роль у постачанні населення України продовольством і різними товарами. Основними позиціями українського експорту залишаються: продукція чорної та кольорової металургії, продукція хімічної промисловості. Уряд провадить активні переговори з метою максимально зберегти позиції українських товарів на зовнішніх ринках.

Подальший розвиток зовнішньої торгівлі України, його тенденції та напрями прямо залежать від того, який саме уряд буде керувати країною, які політичні сили будуть у ньому представлені, якою буде його цінова, кредитна, митно-тарифна політика, на яку групу країн він передусім орієнтуватиметься.

Список використаних джерел:

1. Рум'янцеv А.П., Зовнішньоекономічна діяльність: навчальний посібник/ А.П Рум'янцеv, Н.С. Рум'янцева. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 377с.
2. Зовнішня торгівля України товарами та послугами. Статистичних збірник. Том 1. – Державний комітет статистики України. – К., 2011. – 160с.
3. Зовнішня торгівля України товарами та послугами. Статистичних збірник. Том 2. – Державний комітет статистики України. – К., 2011. – 240с.
4. Гальчинський А.С. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. "Шляхом європейської інтеграції" / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
5. Корнієнко Є. Аналіз та прогнозування показників зовнішньої торгівлі України: роль факторів РЕОК, зовнішнього та внутрішнього попиту / Є. Корнієнко, Н. Шаповаленко // Вісник НБУ. Липень, 2006. – К., 2006 – с.24–31.
6. Веб-сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/376.
7. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
8. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
9. Прес-реліз СОТ від 01.12.2010 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wto.org/english/news_e/news10_e/stts_01dec10_e.htm.